

Europa tussen waarden en belangen

Verslag van voordracht voormalig EU-ambassadeur Philippe Van Damme over de toekomst van het Europees buitenlands beleid, tijdens de Dag van de Diplomatie (Temple of Peace – Festival voor Vredesbouwers).

Tijdens de **Dag van de Diplomatie** ging **Philippe Van Damme**, voormalig EU-ambassadeur in onder meer Guinee, Zimbabwe en Kameroen, in gesprek met het publiek over de uitdagingen van het buitenlands beleid van de Europese Unie. Als ervaren diplomaat binnen de **Europese Dienst voor Extern Optreden (EDEO)** combineerde hij institutionele kennis met scherpe reflecties over de kloof tussen idealen en realiteit. Zijn lezing, getiteld "*Het buitenlands beleid van de Europese Unie: waarden, macht en realiteit*", bood een helder maar kritisch beeld van waar Europa vandaag staat in de wereld.

Van idealen naar institutionele complexiteit

Van Damme begon met een historische schets van het Europese buitenlandse beleid. Vanaf de **Schumanverklaring (1950)** tot het **Verdrag van Lissabon (2007)** groeide de Europese samenwerking van economische integratie naar politieke verantwoordelijkheid.

Het Verdrag van Lissabon verankerde de waarden die het Europese optreden moesten sturen: **democratie, mensenrechten, rechtstaat en solidariteit**. Die principes, zei Van Damme, zijn niet vrijblijvend: ze vormen het morele fundament waarop de Unie gebouwd is.

Toch is de praktijk vaak weerbarstiger. De Europese diplomatie blijft **intergouvernementeel** georganiseerd — lidstaten behouden het laatste woord, en beslissingen vereisen meestal **unanimiteit**. Dat maakt het buitenlands beleid traag, verdeeld en kwetsbaar voor nationale veto's. "Onze eenheid is onze kracht, maar onze verdeeldheid is onze zwakte," stelde Van Damme.

De EDEO: ambitie zonder slagkracht

Van Damme ging ook in op de werking van de **Europese Dienst voor Extern Optreden**, die de hoge vertegenwoordiger ondersteunt in het buitenlands beleid. Op papier moet de dienst coherentie en coördinatie verzekeren tussen Commissie, Raad en lidstaten. In de praktijk, zo stelde hij vast, kampt de EDEO met **een gebrek aan middelen, ervaring en politieke slagkracht**.

Veel diplomaten zijn tijdelijk gedetacheerd en blijven loyaal aan hun nationale hoofdsteden. Daardoor blijft het beleid gefragmenteerd en zoekt men te vaak naar de "kleinste gemene deler". De Europese diplomatie, aldus Van Damme, "is te vaak reactief in plaats van richtinggevend."

Een waarden-gedreven beleid: principe of façade?

Het Europese buitenlands beleid is volgens Van Damme gebaseerd op **waarden en rechtsregels**, maar in de uitvoering is dat niet altijd zichtbaar. Hij verwees naar concrete dossiers waarin de EU volgens hem haar geloofwaardigheid verliest:

- **Migratie**: de Unie zegt in te zetten op partnerschap met Afrika, maar legt de nadruk op **terugkeer, grenscontrole en externalisering**, vaak zonder garanties op mensenrechten. "We behandelen migratie als een bedreiging, terwijl het een kans kan zijn," zei Van Damme.
- **Ontwikkelingssamenwerking**: programma's zoals de **Global Gateway** herverpakken traditionele hulp als investeringsstrategie. Die kan nuttig zijn, maar "dreigt de armste landen te marginaliseren" als private winst zwaarder weegt dan armoedebestrijding.

- **Klimaatbeleid:** hoewel de EU internationaal leiderschap claimt, is de praktijk volgens Van Damme vaak incoherent. “We prediken de energietransitie, maar subsidiëren nog altijd fossiele brandstoffen.” Hij wees op de **dubbele standaarden** waarbij Europa streng is voor ontwikkelingslanden maar versoepelt voor zichzelf, zeker sinds de oorlog in Oekraïne.
- **Mensenrechten en democratie:** de EU verdedigt die waarden, maar vaak selectief. “We sluiten de ogen voor autoritaire regimes zolang ze onze belangen dienen,” klonk het kritisch.

Gaza als lakmoesproef

Een opvallend moment in de lezing was Van Dammes bespreking van het **conflict in Gaza**. Hij noemde de Europese houding een “schoolvoorbeeld van dubbele standaarden”. Hoewel het internationaal recht duidelijke grenzen stelt aan militair geweld en burgerbescherming, bleef de EU volgens hem te verdeeld om een gezamenlijk standpunt in te nemen. Schuldgevoelens, geopolitieke afhankelijkheid en electorale angst leiden tot verlamming.

“Onze geloofwaardigheid als waarden-gedreven Unie staat of valt met onze bereidheid om consequent te zijn, ook wanneer dat politiek moeilijk is.”

Afrika: spiegel van Europa’s intenties

Als oud-ambassadeur in verschillende Afrikaanse landen sprak Van Damme met kennis van zaken over de **verhouding tussen Europa en Afrika**. Hij betreurde dat de EU haar vroegere belofte van partnerschap vaak vertaalt in **voorwaardelijke samenwerking**, waarbij migratie en economische belangen primeren boven gelijkwaardigheid.

“De Afrikaanse jongeren zien China en de Golfstaten investeren zonder morele voorwaarden. Europa komt met voorwaarden maar zonder geloofwaardigheid. We verliezen niet aan middelen, maar aan vertrouwen.”

Daarom pleitte hij voor een herwaardering van **publieke diplomatie**, jeugd- en cultuuruitwisseling en steun aan het maatschappelijk middenveld. “We moeten investeren in harten en geesten — niet in muren.”

Principled pragmatism – of pragmatisme zonder principes?

In het slotdeel sprak Van Damme over de spanning tussen **machtspolitiek en moreel kompas**. Hij erkende dat de wereld veranderd is: multipolair, competitief en minder ontvankelijk voor Europese idealen. Toch mag dat volgens hem geen excuus zijn voor cynisme.

De EU moet volgens hem streven naar **strategische autonomie** — niet door militaire spierballen of protectionisme, maar door **coherentie, solidariteit en innovatie**.

“Het verdedigen van onze waarden is geen luxe, het is in ons strategisch belang.”

Hij waarschuwde voor de bekoring van “principled pragmatism”, een term die in de Brusselse beleidswereld vaak valt. “We hebben nood aan minder kortetermijn-pragmatisme en meer langetermijn-principes,” zei hij. “Aan eerlijkheid, rechtvaardigheid en geloofwaardigheid. Want geloofwaardigheid is het ware kapitaal van diplomatie.”

Naar een geloofwaardige Europese diplomatie

Van Damme sloot af met een duidelijke boodschap: het Europese buitenlands beleid moet opnieuw **verankerd worden in rechtvaardigheid, solidariteit en verantwoordelijkheid**. De jongeren van vandaag vragen authenticiteit en moed, zei hij. “Zij willen dat Europa niet enkel spreekt over waarden, maar ze ook leeft.”

Zijn lezing eindigde niet met pessimisme, maar met een oproep tot zelfreflectie — aan beleidsmakers én burgers:

“De wortel van elk kwaad is het gebrek aan rechtvaardigheid.

Onze diplomatie moet terug menselijk worden, of ze zal betekenis verliezen.”

